

РОЗДІЛ: ПСИХОЛОГІЯ ЗДОРОВ'Я ТА КЛІНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.942:613.86-05.87(043.3)

Ставлення студентів до психологічного здоров'я у параметрах компетентісного підходу

Кічук Антоніна Валеріївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та практичної психології, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, вул. Репіна, 12, м.Ізмаїл, Україна.

Antonina Kichuk, (PhD) Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of General and Practical Psychology Izmail State University of Humanities, st. Repin, 12, Izmail, Ukraine.

Кичук Антонина Валериевна, кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры общей и практической психологии, ул. Репина, 12, г. Измаил, Украина.

e-mail: tonya82kichuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2657-661X

У статті розглядаються переваги компетентісного підходу у зв'язку із набуттям студентами здатності до самопізнання власного психологічного здоров'я з метою самозбереження та самовдосконалення. Порушено питання про науковий статус поняття «психологічне здоров'я». Аналізуються підходи, що склалися у сучасній психології щодо створення теорії психологічного здоров'я особистості. Спираючись як на науковий фонд, що нині склався, так і на окремі результати проведеного емпіричного дослідження, деталізовано деякі аспекти проблеми здоров'я у психологічній сфері дотично молоді студентського вікового періоду.

Ключові слова: психічне здоров'я; психологічне здоров'я; психоемоційне здоров'я, суб'єкт; суб'єктність; студентство.

В статье рассматриваются преимущества компетентностного подхода в контексте самооценности готовности студенчества к самопознанию своего здоровья в психологической сфере с целью его сохранения и развития. Затронуты некоторые проблемные вопросы, связанные с научным статусом понятия «психологическое здоровье личности», разработкой психологической теории здоровья личности в психологической сфере. На основе анализа научной литературы и некоторых результатов проведенного эмпирического исследования, обосновывается правомерность комплексного осмысления проблемы психологического здоровья личности, а также особенностей его составляющих у современной студенческой молодёжи.

Ключевые слова: психическое здоровье; психологическое здоровье; субъект; субъектность; студенчество.

The problem of a relatively new scientific orientation – the psychology of health, that studies the factors of psychological health of a personality, the methods and ways of its preservation, strengthening and development, was actualized. The parameters, according to which the constructiveness of competence approach is perceived in the aspect of the development among students of value attitude to their health in psychological sphere as an indicator of psychological maturity, were detailed.

In accordance with the analytical work performed that was based on the synthesis of scientific literature, it was concluded that the scientific status of the notion “psychological health of a personality” wasn't defined. It is stated that hitherto the confusion in using such close notions as “mental health” and “psychological health” dominates in the research works. Simultaneously the legality of scientific views is being proven, when psychological health is understood as a complex indicator that is the decisive requirement of a person's self-actualization, his comprehensive development and functioning. The construct “mental health” ascertains the fact of the absence of psychosomatic health of a person.

As a result of the analysis of scientific sources it was stressed on the most important attributive characteristics of the psychological health of contemporary studentship – the acceptance of responsibility for own life, self-understanding and “embracing your original self”, the ability to meet present-day challenges, the capability to understand others and awareness of individual existence. The basis of psychological health of a personality is a normative development of identity in the sense of “independent spiritual life”.

Some results of conducted pilot research, that prove established by other researches tendency to mostly indifferent attitude of students to psychological health, lack of awareness of self-worth, are presented.

Key words: mental health; psychological health; subject; identity; studentship.

Постановка проблеми. Важливою ознакою сьогодення вчені називають актуалізацію глобалізаційних процесів, що призводять до певних особистісних змін; не є винятком і психологічне здоров'я.

Науковці характеризують процес глобалізації через стрімке зростання обсягу знань, миттєве передавання інформації, швидкі способи пересування людей, розширення доступу до новітніх технологій виробництва і збуту його продукції, активізацію освітньо-культурного обміну між країнами, загострення екологічної проблематики життєдіяльності сучасної людини [7]. Все це має суттєвий тиск на психологічне здоров'я особистості. Встановлено й впливовість глобалізаційних процесів на психічне здоров'я та психологічне благополуччя – складові високої якості життя особистості; частота розладів і ступінь їх вираження впливає на психічне здоров'я нації, суспільний спокій, стабільність навколишнього [1, с.140].

Окрім вищезокресленої площини, феноменологія і психічного, і психологічного здоров'я пов'язується ще й із розумінням доречності осмисляти означені явища за таким критерієм, яким постає вияв особистістю здатності нести повну відповідальність за власні дії, зокрема в аспекті вдосконалення екологічної культури, толерантності у взаємовідносинах.

Аналіз останніх досліджень. Реалії сьогодення актуалізують проблемне поле порівняно нового наукового напрямку – психології здоров'я, що вивчає не лише психологічні чинники здоров'я людини, а й методи та способи його збереження, зміцнення, розвитку. Проблематика такого наукового напрямку набуває особливої гостроти, якщо йдеться про специфіку здоров'я у психологічній сфері студентства. Означене зумовлюється не лише специфічністю студентського вікового періоду, одним із маркерів якого розцінюються (зокрема, Шингаровим Г.Х.) «чуттєвий пошук особистістю істини», а й особливістю, що породжується «інформаційною тривожністю» через постійну актуалізацію навчальних досягнень, невизначеність у перспективах професійної кар'єри, відсутність стабільності у сімейному статусі та економічному добробуті тощо. Відтак цілковито очевидно на цьому віковому етапі життєдіяльності особистості постає проблема відновлення здоров'я, суто прикладні аспекти її розв'язання через збагачення здоров'язберігаючих можливостей особистості студента. Це визнано і науковцями, і практиками; стверджується, зокрема, що відповідальне ставлення до свого здоров'я виступає однією з ознак соціально-психологічної зрілості студентства [13, с. 282]. Розуміння психологічної шкоди від збитків саме психологічного здоров'я сучасного студентства підвищує значущість проведення спеціальних досліджень у зазначеній площині. Адже ж психологічне здоров'я особистості є результатом цілеспрямованих зусиль суб'єктів освітньої діяльності у закладах вищої освіти, які дозволяють актуалізувати здатність студентів виявляти компетентність щодо самопізнання, самозбереження, самовідновлення здоров'я у психологічній сфері.

Аналіз наукових джерел та саморефлексія професійного досвіду обумовлюють доцільність звернення до компетентнісного підходу. Конструктивність компетентнісної парадигми переконливо доведена і вітчизняними (О.Локшина, О.Пометун, О.Ситник, Г.Терещук та ін.), і зарубіжними (Дж. Равен, С.Маслач, Е.Шорт, Р.Хайгерті та ін.) ученими. Параметр конструктивності компетентнісного підходу вбачається, насамперед, у відповідності викликам сьогодення – розбудові глобального інноваційного суспільства [8]. Принагідно зауважимо, що витoki базових ідей такого підходу дослідниками пов'язується із започаткуванням у 1997 році в рамках федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади програми «Визначення та вибір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади» (De Se Co). Отож, задля того, щоб будь-яка пересічна молода людина була здатна інтегруватися в різні соціуми, самовизначитися в житті, опанувати розгорнуту саморефлексію (що є запорукою формування емоційно-позитивного ставлення й до власного психологічного здоров'я), принципово важливо мати сформованими життєві (ключові) компетентності, які впродовж життя «супроводжують» особистість. Йдеться й про компетентність щодо власного здоров'я у психологічній сфері. Якщо розуміти своєрідність особистості на етапі її студентського буття, то зрозуміло, наскільки принципово важливо саме на цьому віковому етапі сформувати здатності компетентного студента в аспекті власного психологічного здоров'я, які відповідали б викликам сьогодення [6, с. 73-74]. А саме: 1) планову обізнаність – (йдеться про знання про себе у взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємозумовленості з іншими компонентами світу – у підсистемах «Я»-«Я», «Я»-«інший», «Я»-«суспільство», «Я»-«навколишній світ»); 2) структурованість знань щодо психологічної сфери (найважливіші з них, що є принципово значущими для здоров'я); 3) категоріальний характер знань (зокрема, про емоційну складову психологічного здоров'я, її визначальну роль); 4) обізнаність у феноменології конструкту « здоров'я у психологічній сфері» та володіння знаннями процедурного характеру (на кшталт «як зберегти»); 5) наявність знань мегакогнітивного плану (про наявні власні знання щодо психологічного здоров'я та про «неявні знання», тобто ті, що належать до набутого власного досвіду); 6) гнучкість, оперативність, дієвість набутих знань про власне психологічне здоров'я. На наше переконання, сформованість знань студента про здоров'я у психологічній сфері саме за вищезначеними маркерами й дають підстави говорити саме про компетентну (в окресленому плані) особистість. Як переконує практика, у студентському середовищі домінує принаймні таке: у студентському середовищі простежується, що, з одного боку, лише поодинокими є випадки, коли молода людина із усією відповідальністю замислюється над здоров'ям у психологічній сфері – як указують, наприклад, результати проведеного нами опитування, актуальною для себе, студентство вважає проблематику особистісного життя (захист, зокрема, «власних психологічних меж»), вибору референтної групи й опанування фаху; з іншого боку, в освітньо-пізнавальному середовищі і сфері дозвілля не стимулюється у вищій школі створіння здебільшого громадської думки щодо пріоритетності істини про те, «що здоровим бути здорово» і «все залежить від самої людини».

Виділення невіршених раніше завдань. Попри вищезазначеного, ще й досі бракує загально визнана науковцями теорія психологічного здоров'я особистості. Серед дослідників уважається дискусійним питання й про науковий статус поняття «психологічне здоров'я», про необхідну і достатню сукупність атрибутивних ознак означеної особистісної властивості, критеріїв сформованості здоров'я у психологічній сфері та рівневої характеристики, зокрема, дотично студентського періоду життя, що припадає на період пізньої юності або ранньої дорослості.

Мета статті – на підґрунті аналізу наукової літератури з проблематики психологічного здоров'я особистості уточнити сукупність атрибутивних його ознак, котрі притаманні, зокрема, емоційній складовій психологічного здоров'я; за результатами проведеного пілотного дослідження, схарактеризувати деякі аспекти ставлення студентів до власного здоров'я у психологічній сфері.

Виклад основного матеріалу. Вивчення і аналіз наукових джерел засвідчує, що питання про науковий статус поняття «психологічне здоров'я» відноситься ще й досі до дискусійних. Привертає увагу дослідницька позиція насамперед щодо спільного і розбіжного у поняттях «психічне здоров'я» і «психологічне здоров'я». В цьому відношенні видається переконливою така точка зору: якщо психічне здоров'я характеризує окремі психічні процеси та механізми, то психологічне здоров'я віддзеркалює наявність тісного зв'язку із «найвищими проявами людського духу», тобто відноситься до особистості в цілому [13, с. 39-40]. На думку В.Е.Пахальяна, доречно психологічне здоров'я розглядати як динамічний стан «внутрішньої узгодженості» – віддзеркалення сутності особистості; такий стан на будь-якому етапі її розвитку, пов'язаний із актуалізацією індивідуально-вікових та психологічних можливостей. Психологічне здоров'я виступає тим глобальним, універсальним конструктом, що «розкриває закономірності самовідношення, базуючись на відношенні до власного здоров'я», чим дозволяє своєчасно прогнозувати як можливі негаразди у становленні особистості, так і бар'єри психологічного здоров'я [12, с.40]. Маємо зауважити, що низка вчених активно послуговуються у своїх дослідженнях з термінами і «психічне здоров'я», і «психологічне здоров'я» (наприклад, В.І.Слободчиков, О.В.Шувалов). Нам видається у цьому зв'язку суттєвим уточнення, відносно тенденцій, що спостерігається нині: збільшення кількості людей із діагнозом психічно здорової людини, але психологічно хворої [2]. Не менш вагомим вважаємо й той, суто «психологізований зміст», який вкладають у поняття «психічне здоров'я» деякі вчені – йдеться про баланс особистості «віддавати» та «брати» від оточуючих (Н.Г.Гараян, А.Б.Холмогорова та ін.).

З-поміж проведених аналітичних досліджень конструктивністю вирізняється, на наш погляд дослідження, яке сприяє, з одного боку, запобіганню плутанині у застосуванні у науковій психології таких близьких понять, як «психічне здоров'я» та «психологічне здоров'я», а з іншого – узагальненню атрибутивних ознак саме психологічного здоров'я особистості. Так, вважається доречним психічне здоров'я, як конструкт, вживати, якщо йдеться про констатацію відсутності і психічних, і психосоматичних захворювань (тобто у значенні медичного терміна); психологічне здоров'я виступає комплексним показником, що характеризує психологічний механізм захисту особистості, «особистісний динамічний потенціал духовності», виступає «головною умовою самоактуалізації особистості, її повноцінного розвитку та функціонування» [4, с. 35]. Щодо базових характеристик психологічного здоров'я особистості, то науковцями зауважується на таких із них, як-от: прийняття відповідальності за власне життя; саморозуміння й прийняття себе; вміння жити у сьогоденні; усвідомленість індивідуального буття; здібність до розуміння буття іншого [4, с. 36-37].

Наопрацювання дослідників дозволяють окреслити деякі абрисы теорії психологічного здоров'я особистості. Зокрема, як зазначає О.В.Шувалов, сформовані наукові уявлення про феномен «психологічне здоров'я» фіксують науковий еквівалент духовного здоров'я особистості, репрезентуючи «психологію здоров'я» і «психологію людини»; ключовим постає питання норми і патології у духовному розвитку людини; основу психологічного здоров'я складає нормативний розвиток суб'єктності людини у сенсі «самостійного духовного життя»; визначальними критеріями здоров'я особистості у психологічній сфері доцільно вважати, по-перше, спрямованість розвитку, а, по-друге, характер актуалізації «людського в людині» [16, с.5]. Такий ракурс осмислення проблематики психологічного здоров'я особистості збігається із визнанням психологами-класиками виняткового значення впливовості зовнішнього середовища на гармонійність стану особистості (Виготський Л.С., Леонтьєв О.М., Рубінштейн С.Л. та ін.), що передбачає її здатність компетентно реагувати на психотравмуючі чинники.

У контексті різнопланових наукових підходів фокусується увага на різних параметрах здоров'я особистості, в залежності від контекстності її життєдіяльності. Наприклад, соматичний стан суб'єкта (нормоцентричний підхід), своєрідність відбитку неповторності певної національної групи, коли здоров'я особистості у психологічній сфері детермінує її соціокультурне благополуччя (кроскультурний підхід) тощо.

Принагідно маємо вказати, що дослідники, намагаючись відтворити усю палітру явища, яким постає здоров'я особистості та зосередитись на його багатовимірності, все ж наполягають на доречності осмисляти психологічне здоров'я у зв'язку із життєстійкістю особистості [4, с.34], із закладеним у кожному суб'єкті активного прагнення до розвитку, актуалізації особистісних ресурсів [5].

У цьому зв'язку варто звернути увагу на трактування психологічної сутності феномена «суб'єкт», якому вичерпне пояснення, на нашу думку, дається у суб'єктно-діяльносному підході, розробленому С.Л.Рубінштейном [14]. Зокрема, закладені ідеї щодо тлумачення принципу детермінізму (а саме:

існують об'єктивні речі та за умов зацікавленого до них ставлення вони стають «речами суб'єкта»; активно є роль внутрішніх умов, що опосередковують вплив зовнішніх причин); доводиться, що і якість, і процес розвитку суб'єктності визначаються мотивацією та самодіяльністю, а проявляються в усвідомленні особистістю свого способу життя, відносин із оточуючими та оточуючим. За А.В.Брушлинським, суб'єктність виступає як системна цілісність «найскладніших суперечливих якостей», що виявляються в ситуаціях підвищення вимог до саморегуляції – наскільки людина здатна керувати власними почуттями, «в якій мірі вони служать стратегії її життя чи, навпаки, якою мірою вона іде у них на поводу, - це є найважливішою характеристикою людини» [3, с. 72]. Зазначене дозволяє констатувати принаймні про такі важливі для нашого дослідження узагальнення: по-перше, про різну міру суб'єктності особистості в різні вікові періоди, в різних психологічних станах і суспільних умовах, про адаптивну активність суб'єкту; по-друге – про визначальні ключові характеристики суб'єкта (на кшталт здатності до активної, свідомої, оптимальної організації власного життя «включеність у світ», здатність виробляти власний підхід до розв'язання життєвих проблем та нести відповідальність за обраний вибір; спроможність «мінімізувати» внутрішні суперечності задля, спираючись на досвід, успішно розв'язати життєві завдання; спрямованість на самореалізацію; розвиненість навичок самопізнання, саморозуміння, рефлексії) [11, с.35]. Отже, дбаючи про розвиток у студентів позитивно-активного ставлення до власного здоров'я у психологічній сфері, принципово важливо враховувати вагу окреслених суб'єктних характеристик.

Згідно вже виробленої науковцями позиції (Брушлинський А.В., Осницький О.К., Знаков В.В. та ін.) універсальними ознаками суб'єкта доречно розглядати такі: активність, рефлексивність, інтегративність цілісність, самодетермінація, креативність, здатність до самоорганізації. За висновками Д.О.Леонтьєва, у суб'єктності, як якості особистості, базовою є роль свідомості – саме це дозволяє довільно особистості орієнтувати власну поведінку у просторі «можливого», а за М.А. Холодною, суб'єктність означає «початок активності» людини. [15, с. 105].

До зазначеного додамо, що в зарубіжній психології поняття «суб'єкт» наближений до конструкту «агент саморегуляції» («self»), отож здебільшого йдеться не про пряме керівництво собою, а управління власною поведінкою, діями, емоціями, думками тощо. У цьому ракурсі привертає увагу монографічне дослідження Савчина В., який осмислює в якості важливого складника психологічного здоров'я – емоційний; посилюючись на наукову позицію Д.Леонтьєва котрий, зазначає, що йдеться про «гармонію емоційно-почуттєвої сфери, адекватну емоційну регуляцію поведінки та діяльності, високий рівень емоційної психорегуляції, домінування позитивних емоцій, здатність переживати віру, любов, щастя, успіх, самоефективність, саногенність мислення, відсутність агресивних тенденцій, тривоги, страху, стресів» [10, с.46]. Ця заувага відкриває перспективи практико-орієнтовного підходу до розв'язання проблематики здоров'я студентів у психологічній сфері [9].

Враховуючи вагу психологічного здоров'я як особистісної властивості молоді людини студентського віку, природне зацікавлення становили деякі результати проведеного пілотного дослідження. Його метою було визначити характер ставлення сучасного студентства до власного здоров'я у психологічній сфері життєдіяльності, а провідними завданнями розцінювались окреслення чинників, які детермінують відхилення у психоемоційному здоров'ї та здійснення їх ранжування за результатами самооцінних суджень респондентів.

В результаті проведеного пілотного дослідження на базі закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців як гуманітарних (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Тернопільський національний педуніверситет ім. В.Гнатюка), так і технічних (Державний університет інфраструктури та технологій «Київський інститут водного транспорту ім. Петра Кондашевича-Сагайдачного» та Дунайський інститут «Одеська морська академія») спеціальностей, встановлені деякі характеристики ставлення студентів до психологічного здоров'я. Так, узагальнення оцінних суджень респондентів (145 осіб, 67 з яких репрезентують різні курси навчання за гуманітарними спеціальностями, а 78 - технічними) підтверджують актуальність проблемного поля психологічного здоров'я сучасної студентської молоді. За набутими даними, кожний п'ятий досліджуваний (20,1%) зауважує про власне психологічне здоров'я, яке сформоване на «максимально можливому» рівні; маємо підстави зазначити, що згідно розробленого нами авторського опитувальника встановлено, що 83% студентів молодших курсів, які набувають гуманітарні спеціальності, оцінює власне психологічне здоров'я за рівнем «нижчий за середній». Врахувавши заувагу вчених (Леонтьєв Д., Савчин В.) відносно відсутності ваги емоційної складової у психологічному здоров'ї особистості, респондентами було запропоновано надати відповідь на запитання такого змісту: «Якими на Ваш погляд є найсуттєвіші причини відхилення у психоемоційному здоров'ї саме сучасного студентства?». Респондентами перше місце віддано «соціальній неспроможності бути успішним у сучасних змінних умовах, включно із проблемами, пов'язаними із навчальними досягненнями»; на другому місці – «невизначеність у життєвих орієнтирах»; на третьому – «інтимно-особистісні переживання у зв'язку із матеріальним станом та його вірогідною нестабільністю у майбутньому». Отже, навіть взявши до уваги самооцінні судження респондентів, уже можна стверджувати про посилення ваги практико-орієнтовної складової порушеної проблеми.

Задля уточнення характеру пропедевтично-корекційних зусиль у зазначеному напрямку, студентам було запропоновано здійснити ранжування тих чинників, які за судженням респондентів є найбільш впливовими на здоров'я в психологічній сфері. Аналіз набутих емпіричних матеріалів довів, що перші рангові місця посідають сімейні негаразди, приватне життя та стан фізичного здоров'я.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже аналітична робота, що базувалася на науковому фонді з проблематики психологічного здоров'я студентів, дозволяє представити відповідне модельне уявлення у такий спосіб: важливим сегментом психології особистості, особистісною властивістю виступає її здоров'я у психологічній сфері, де емоційна складова посідає системоутворювальну роль щодо гармонізації внутрішнього світу. Аналіз поглядів психологів у розумінні феноменології психоемоційного здоров'я студентів дозволяє стверджувати, що цьому явищу притаманні ознаки ціннісно-смыслового, соціально-психологічного та індивідуально-психологічного характеру.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми пов'язуємо із визначенням їх змістового наповнення задля комплексної діагностики психоемоційного здоров'я студентів закладів вищої освіти.

Література

1. Бакалюк О., Русенко Я., Олійник Н. Глобалізація економіки, інформаційна революція у системі освіти та психічне здоров'я молоді. Психологія і суспільство. – 2010. - №3. – С.140-149. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/library/DocDescription?doc_id=429094
2. Братусь Б.С. К проблеме человека в психологии. Вопросы психологии. – 1997. URL: - №5. – С. 23-35. URL: http://psylib.org.ua/books/_bratu01.htm
3. Брушлинский А.В. Проблемы психологии субъекта. А.В.Брушлинский. – М.: изд-во «Институт психологии РАН». – 1994. – 109с. URL: http://pedlib.ru/Books/6/0381/6_0381-1.shtml
4. Будянський М.Ф., Данчева Т.Д. Розвиток та психічне здоров'я особистості. Науковий вісник ПНПУ ім. К.Ушинського. – 2010. - №9-10. – С. 33-38. URL: <http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qttype=simple&query=%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0>
5. Будякас Т.М. Личностное развитие в условиях работы самопонимания, опосредованной символами. Вопросы психологии. - 2000. - №1. – С. 23-38. URL: <https://hr-portal.ru/article/lichnostnoe-razvitiie-v-usloviyah-raboty-samoponimaniya-oposredstvovannoy-simvolami>
6. Гельфман Э.Г. Психодиагностика школьного учебника. Интеллектуальное воспитание. Э.Г.Гельфман, М.А.Холодная. – СПб:Питер, 2006. – 384с. URL: <https://lbz.ru/metodist/lectons/2/files/pd.pdf>
7. Кічук А.В. Психоемоційне здоров'я студентів у параметрах діяльності психологічної служби сучасної вищої школи. Теорія і практика сучасної психології. – Запоріжжя, 2020. - №1.Т.2. – С.44-47.
8. Савчин М. Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри. Монографія. – Дрогобич: ПП «ПОСВІТ», 2019. – 232с. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32589?locale=tr>
9. Олефір В.О. Интеллектуально-особистісний потенціал саморегуляції суб'єкта діяльності. В.О. Олефір. – Харків: УПА, 2015. – 265с.
10. Пахальян В.Э. Развитие психологического здоровья: дошкольный и школьный возраст: учебное пособие./ В.Э. Пахальян. – СПб: Питер, 2006. – 240с. URL:<http://lib.mgppu.ru/opacunicode/app/webroot/index.php?url=/notices/index/IdNotice:48652/Source:default#>
11. Подоляк Л.Г., Юрченко В.Г. Психологія вищої школи. Л.Г.Подоляк, В.Г.Юрченко. – Практикум: навч. пос. – К.: Каравела, 2008. – 336с. URL:<https://www.twirpx.com/file/523105/>
12. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб: Питер, 2005. – 713с. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/rubinshteynosnob.pdf
13. Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования. М.А.Холодная. – СПб: Питер, 2002. – 272с. URL:http://www.ipras.ru/cntnt/rus/media/on-layn-bibliote/knigi1/holodnaya_1.html
14. Шувалов А.В. Антропологический аспекты психологии здоровья. / А.В. Шувалов. // Национальный психологический журнал. – 2015. - №4(20). – С. 23-36. URL: <http://npsyj.ru/articles/detail.php?article=6482>
15. Globalisation. Economist. – London: Economist. Profile, 2001. – 340p.
16. Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions. Barrows, L.S. (ed). – Bucharest: UNESCO, 2004. – 85p. URL:https://www.academia.edu/17187735/Quality_assurance_and_accreditation_A_glossary_of_basic_terms_and_definitions

References

1. Bakalyuk, O., Rusenko, YA., & Oliynyk, N. (2010). Globalization of the economy, information revolution in the education system and mental health of youth. *Psykhohihiya i suspil'stvo*, 3, 140-149. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/library/DocDescription?doc_id=429094 [in Ukrainian].
2. Bratus, B.S. (1997). To the Problem of Man in Psychology. *Voprosy psikhologii*, 5, 23-35. URL: http://psylib.org.ua/books/_bratu01.htm [in Russian].
3. Brushlinskiy, A.V. (1994). Problems of the psychology of the subject. Moskva: «Institut psikhologii RAN» URL: http://pedlib.ru/Books/6/0381/6_0381-1.shtml [in Russian].
4. Budiyans'kyu, M.F., Dancheva, T.D. (2010). The Development and Mental Health of the Individual. *Naukovyy visnyk PNPu im. K.Ushyns'koho*, 9-10, 33-38. URL: <http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qttype=simple&query=%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0> [in Ukrainian].
5. Budyakas, T.M. (2000). Personal Development under the Conditions of Self-Understanding Mediated by Symbols. *Voprosy psikhologii*, 1, 23-38. URL: <https://hr-portal.ru/article/lichnostnoe-razvitiie-v-usloviyah-raboty-samoponimaniya-oposredstvovannoy-simvolami> [in Russian].

6. Gel'fman, E.G. (2006). Psychodiagnostics of a School Textbook. Intellectual education. SPb: Piter. URL: <https://lbz.ru/metodist/lections/2/files/pd.pdf> [in Russian].
7. Kichuk, A.V. (2020). Psycho-emotional health of students in the parameters of the psychological service of modern higher education. *Teoriya i praktyka suchasnoyi psykholohiyi*, 1, (Vol. 2), 44-47. [in Ukrainian].
8. Savchyn, M. (2019). Human Health: Spiritual, Personal and Bodily Dimensions. Drohobych: PP «POSVIT». URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32589?locale=tr> [in Ukrainian].
9. Olefir, V.O. (2015). Intellectual-Personal Potential of Self-Regulation of The Subject of Activity. Kharkiv: UIPA. [in Ukrainian]
10. Pakhal'yan, V.E. (2006). The Development of Psychological Health. SPb: Piter. URL:<http://lib.mgp-pu.ru/opacunicode/app/webroot/index.php?url=/notices/index/IdNotice:48652/Source:default#> [in Russian].
11. Podolyak, L.H., Yurchenko, V.H. (2008). Psychology of Higher Education. Kyiv: Karavela. URL:<https://www.twirpx.com/file/523105/> [in Ukrainian].
12. Rubinshteyn, S.L. (2005). Fundamentals of General Psychology. SPb: Piter. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/rubinshteynosnob.pdf [in Russian].
13. Kholodna, M.A. (2002). Psychology of Intelligence: The Paradoxes of Research. Sankt Peterburg: Piter. URL:http://www.ipras.ru/cntnt/rus/media/on-layn-bibliote/knigi1/holodnaya_1.html [in Russian].
14. Shuvalov, A.V. (2015). Anthropological Aspects of Health Psychology. *Natsyonalnyi psykholohycheskyi zhurnal* V. 4(20). 23-36. URL: <http://npsyj.ru/articles/detail.php?article=6482> [in Russian].
15. Globalisation (2001). *Economist*. – London: Economist/Profile.
16. Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions (2004). Bucharest: UNESCO. URL:https://www.academia.edu/17187735/Quality_assurance_and_accreditation_A_glossary_of_basic_terms_and_definitions